

Попов, Р. “Свети Мина в календарната традиция на балканските народи.” – *История*, 2004, №№ 4-5: 79-88.

СВЕТИ МИНА В КАЛЕНДАРНАТА ТРАДИЦИЯ НА БАЛКАНСКИТЕ НАРОДИ

Източноправославната християнска църква почита паметта на Великомъченик Мина на 11 ноември. Според житието на светеца той бил роден в Египет и бил посечен заради вярата си в Христа от войниците на император Диоклециан през III в. Няколко години преди смъртта си напуснал военната си служба в армията и заживял като самотен монах заедно с дивите зверове в горите на Фригия. В Сказанието на александрийския архиепископ Тимотей, разкриващо чудотворната сила на мощите на Св. Мина, почиващи в неговата църква там, се разказва, че светецът се явявал на своя кон пред онези нечестни и похотливи люде, които крадат богатството на ближните си или пожелават техните жени. Светецът ги наказва строго като ги порицава публично, връщайки ги към праведен живот¹.

Два съществени факта от житието на Св. Мина оказват силно влияние върху формирането на народните вярвания и представи за него и съпътстващата ги обредност. Първият се дължи на собственото му име, което в превод от гръцки език означава “откривам”, “извещавам” (от глагола *μηνώ*)². Така по пътя на народната етимология сред гърците и българите се налага убеждението, че Св. Мина е онзи светец, който им помага да намерят загубени или откраднати вещи или заблудили се в гората домашни животни. По традиция двата народа палят свещи пред иконата на светеца и горещо му се молят, да им покаже пътя, по който ще си възвърнат загубеното³. Тук ще добавя още, че отново в контекста на народната етимология името на светеца се съзприема от българите като женско, поради което той много често се нарича “Света Мина” и се осмисля като светица.

¹ За житието на светеца вж. **Жития** на светиите (1-15 ноември), Ч. I, В.Търново, 1904, 233-240; **Delehaye, H.** Les legendes Grecques des Saints Militaires. Paris, 1909; **Mediema, R.** Der heilige Menas. Rottenberg, 1913.

² **Megas, G.** Greek Calender Customs. Athens, 1963, 21; **Constantinidou-Partheniadou, S.** A Trevelogue in Greece and a Folklore Calender. Athine, 1992, 362.

³ **Коледаров, П.** Народописни и фолклорни материали от с. Плевня, Драмско. – СбНУ, 50, 1963, 114; **Гигова, А.** Етнографско изследване на с. Филиповци, Трънско. С., 1946, 194 (Ркс № 37).

В Средните Родопи и в Странджа обредността на празника на Св. Мина е подчинена в значителна степен на асоциациите, които името му предопределя. А то се свързва с глаголите “минавам” и “разминавам”, поради което се обособява устойчивото езиково клише “Свети/Света Мина размина”. За местното население то означава, че в деня не светеца не бива да се работи нищо вкъщи и на полето, за да се “разминат всички болести”⁴. Жените посещават едноименните параклиси на светеца, палят свещи и раздават хляб по между си за здраве.

Функционално-семантичната връзка на народния култ към Св. Мина с представите за господството му над болестите може да бъде проследена и в по-широк териториален обхват. Така например в района на гр. Сливен светецът се смята и за митичен повелител на една от най-страховитите заразни болести в миналото – чумата. В деня на неговия празник жените приготвят и раздават специални питки, намазани с мед, “защото Св. Мина единствен успял да залови и заключи болестта”⁵. В отделни селища на Пирин светецът се тачи като господар на епилепсията и на други “лоши болести”. По стар обичай болните обричат в храма курбан на светеца, окичват иконите му с различни подаръци (ризиди, кърпи) и с цветя, за да “пропъди всички болести далеч от селото”⁶. Според предание от Хасковско “някога Бог наредил на Св. Мина да праща белите (лошотиите, болестите), а на Св. Архангел – да взима душите”⁷. В района на гр. Битоля в деня на Св. Мина жените не похващат никаква домашна работа, “за да не им се тресат главите”⁸. А в гр. Попово стопаните тачат Св. Мина за здравето на домашните птици. В деня на неговия празник във всяка къща се коли кокошка. Перата на птицата се запазват през цялата година. С тях възрастните жени лекуват различни заболявания по хората и домашния добитък⁹.

Вторият факт е свързан с военната служба на светеца, поради което той се почита като един от най-изявените войни и като закрилник на военнослужащите.

⁴ **Маринова, Г.** Календарни празници от Асеновград. Асеновград, 1996, 35; **Гребенарова, Сл.** Календарни празници и обичаи. – В: Странджа. Материална и духовна култура. С., БАН, 1996, 307.

⁵ **Кривошиева, С.** Етнографско изследване на с. Старо село, Сливенско. С., 1945, 176, (Ркс № 73).

⁶ **Дражева, Р.** Календарни празници и обичаи. – В: Пирински край. С., БАН, 1980, 453.

⁷ **Попов, Р.** АЕИМ № 223-III, (с. Брод), 47.

⁸ **СБНУ** кн 10, 1894, 121.

⁹ **Сагаева, Л.** Етнографско изследване на гр. Попово. С., 1945, (Ркс № 290).

Иконографски се изобразява наред с другите светци-войни Георги, Димитър и Теодор, възседнал бял кон¹⁰. На бял кон светецът е представен и на ръчно везана върху коприна домашна икона от втората половина на XIX в., открита в Кюстендил¹¹. Това никак не е случайно, като се има предвид, че Св. Мина се почита като закрилник на града, тъй като той е патрон на най-стария храм в него, построен през 1859 г. Преданието разказва, че по време на освободителната руско-турска война, както и при Междусъюзническата и Втората световна война град Кюстендил не дал никакви жертви, тъй като Св. Мина зорко бдял над живота на местните войници¹².

Поради връзката на светеца с военната служба често местната традиция налага на семействата, които изпращат синовете си в казармата или на война, да заколят в негова чест курбан. Понякога кръвното жертвоприношение има масов характер и в него се включват жителите на цялото селище. Курбанът има за цел да предпази войниците от болести, рани и смърт по време на службата или на военните действия¹³. Вероятно във връзка с военните митарства на светеца възниква и народното убеждение, че той е своеобразен митичен закрилник на всички странстващи по пътищата и по различни причини люде. В своите спомени от детството си в Копривщица, отнасящи се към втората половина на XIX в., видният български общественик и политик М. Маджаров изрично споменава, че когато баща му тръгвал да продава своята абаджийска продукция в Цариград и в останалите центрове на империята, неговата майка многократно “откупувала *акатисите* (акатис – църковно хвалебно песнопение) да се чете пред иконата на Св. Мина”, за да се върне съпругът ѝ благополучно от гурбет и търговия¹⁴. Макар и много рядко, има данни, че Св. Мина е застъпник и на *застоелите* (старите) *моми*. Затова в Сливенско неомъжените девойки палят свещи пред неговата икона и му се молят “да им прати мъжа, който им е на късмет”¹⁵.

¹⁰ Срв. **Божков, Ат.** Българската икона. С., 1984, 324-325.

¹¹ **Илинкина-Гетова, В.** Икона на Св. Мина, везана от баба Неделя Петкова. – Минало, № 1, 2001, 55-57.

¹² **Момчилов, Д.** Новият храм Св.В.М. Мина в град Кюстендил. Кюстендил, 1934, 12.

¹³ **Гребенарова, Сл.** Цит. съч, 307; **Стоянов, Р.** Етнографско изследване на с. Окоп, Ямболско. С., 1968, 135 (Арх. “Цв. Романска”).

¹⁴ **Маджаров, М.** Спомени. С., 1968, 118.

¹⁵ **Димитрова, Т.** АЕИМ № 778, 9.

Друг особено разпространен и важен аспект от народния култ към Св. Мина на Балканите е свързан с представата за митичното му господство над вълците. Това обстоятелство се дължи до голяма степен на единния за всички балкански народи (независимо от тяхното вероизповедание) календарен модел на двусезонно стопанско деление на годината. Обикновено този модел включва зимно и лятно полугодие, ориентирани във времето посредством християнските празници на светците Димитър (26 октомври) и Георги (6 май) при ортодоксалните балкански народи, светците Мартин (11 ноември) и Георги/Юрай при католиците и от празниците *Касъм* и *Хъдърлез* при изповядващите ислям общности. В резултат на този единен календарен модел се пораждат съответните вярвания за светците-господари на зимата и за светците-господари на лятото. Съобразно с различните географски и климатични условия на Балканите като предводители на зимата в най-голяма степен се почитат светците Димитър, Мартин, Екатерина, Андрей, Никола и Лучия. Типични за отделните географски области и съответно за техните обитатели на Балканите са такива устойчиви словосъчетания относно началото на зимата като “Св. Димитър пуска снега от брадата си” (българи); “Св. Никола носи снега с белия си кон” (румънци, сърби); “На Св. Ката (Катерина) – снегът до вратата” (словенци) или “На Св. Мрата – снегът до вратата” (сърби); “Св. Мартин носи зимата и прибира овцете в кошарата”(хървати и словенци). А според народните възгледи на гърците истинската зима “предупреждава” земеделците за своето приближаване в деня на Св. Мина, а “пристига на самия Андреевден”. В този смисъл е и народната поговорка, според която зимата рекла: “Пращам ви думата си на Св. Мина, а идвам – на Св. Андрей”¹⁶.

Календарната система на албанците (а и на значителна част от принадлежащите към исляма общности в Босна, Херцеговина и Македония) е изградена от два последователни стопански сезона – зимен и летен. Всеки от тях включва по 180 дни. Зимният започва от *Касъм* (за изповядващите ислям), от Димитровден (*Шен Митри* – за православните) или от деня на Св. Мартин (*Шен Марти*, *Шмарти* – за католицизираните албанци) и продължава до *Хъзър*, *Баба*

¹⁶ Megas, G. Op. cit., 23;

Едрелез или Гергьовден (*Шен Гергий*). Остатъкът от пет дни се предоставя на двата основни годишни празника: два дни за Димитровден и три дни за Гергьовден¹⁷.

И понеже от митологична гледна точка зимата е своеобразно съответствие на “вълчето време” през годината, то съвсем естествено е светците-господари на зимата начело със Св. Димитър да бъдат натоварени с функцията на “вълчи” покровители¹⁸. Неминуемо пастирският характер на димитровденската обредност и функцията на светеца да “закрива” летния стопански цикъл и да “повежда зимата” предопределят митологемата за господството на голяма част от есенно-зимните светци над вълците. Към групата на “вълчите пастири” от този календарен отрязък на годишното време принадлежат Св. Текла (24.IX. – при румънците), Св. Петка (14.X. – при българи, сърби и румънци), братята Козма и Дамян (1.XI. – при румънци и власите в Сърбия), Архангел Михаил (8. XI – при сърби, македонци и албански католици), Св. Филип (14. XI. – при българи и румънци) и *Зимната* или *Вълчата* Св. Богородица (21.XI. – при българи, македонци, гърци и румънци). Особено място във “вълчия” цикъл от празници заемат и светците Мина (при православните християни) и Мартин¹⁹ (при католиците), чиито паметни дни се отбелязват в един и същи ден – на 11 ноември. Очевидно е, че системата от “вълчи празници” сред балканските народи е особено пъстра и богата, съобразена с регионалните и локалните особености на местната народна традиция.

Периодът на “вълчите дни” е с различна продължителност – той трае 3, 5, 7, 9 или 12 дни. В един обширен ареал, включващ западните български земи, Македония и Източна Сърбия, “Вълчите празници” започват с деня на Св. Мина, наричан по тези земи *Мрата* или *Мартиния*. Те са известни като *Мратинци*, *Мартинци*, *Мартини денови*, *Минови празници*, *Мартинова неделя* или *Вълчи/Вълчешки/Вучки дни*, *Вучляци*, *Вълчнаци*, *Зверини празници*. И за

¹⁷ **Ивановар Ю.** Албанци. – В: Календарные обычаи и обряды в странах зарубежной Европы. Зимние праздники. М., 1973, 308-310.

¹⁸ По-подробно за двуделния календарен модел вж. **Попов, Р.** Светци и демони на Балканите. С., 2002, 16-17.

българските номади куцовласи празниците за вълците започват с деня на Св. Мина (*Ю Мина, Ю Минац*) и продължават 3 или 5 дни²⁰.

Митът за господството на Св. Мина над вълците е представен най-ярко и експресивно в една легенда от с. Доспей, Самоковско: “Една нощ всички вълци се събрали край кладенец под едно дърво. На дървото се качил намиращ се наблизко мъж – хем да види какво ще се случи, пък и да се спаси от зверовете. Точно в полунощ пристигнал Св. Мина и започнал да раздава плячката на всеки вълк поотделно, която му се полагала за цялата година. След като си свършил работата, светецът видял, че към него приближава куцукайки последен *кривият вълк*. “За тебе остана само онзи мъж, който се е качил на дървото” – рекъл му Св. Мина и си отишъл. Зачакал вълкът под дървото, за да вземе плячката си. Съмнало се и наоколо дошли хора. Вълкът се скрил в гората, а уплашеният мъж слязъл от дървото и радостен си тръгнал за дома. Но точно пред къщи, срещу му излязъл кривият вълк и го изял. Затова овчарите не жаят за отвлечена от вълк овца или коза, защото тя е неговият пай, отреден му от Св. Мина”²¹. По тази причина често в иконографията, типична за Самоковската школа, Св. Мина се изобразява на бял кон: в едната си ръка дължи копие, а в другата – два вързани вълка²². А в македонските земи той е наричан *старейшина* на вълците и мечките²³.

Митологемата за “вълчия господар” е широко известна сред всички балкански, славянски и някои европейски народи. В сравнителен славянски план те е разгледана и интерпретирана цялостно от словенската етнологка М. Менцей²⁴. За целите на настоящото изследване е нужно само да спомена, че българската легенда за Св. Мина, записана в Самоковско, има своите съответствия и сред останалите балкански народи. При румънците функциите на

¹⁹ Според житието Св. Мартин е роден през IV в. в Панония и бил приживе епископ на гр. Тур в Западна Франция. В западноевропейската католическа традиция той се почита като предвестник на зимата.

²⁰ **Армъните** в България, С., 1998, 188.

²¹ **Марков, Хр.** АЕИМ Инв. № 65-II, 72. Вариант на същата легенда, отнесен към *Вълчата Богородица* (Въведение Богородично), срв. у **Съботинова, Д.** Отколешно време. Силистра, 1998, 179.

²² **Марков, Хр.** Цит. материали, 76.

²³ **Домазетовски, П.** Есенските обичаји во Дримкол, поврзани со есенските празници и со земјоделската работа. – Македонски фолклор, № 23, 1979, 67.

²⁴ **Менцей, М.** *Gospodar volkov v slovanski mitotogiji*. Ljubljana, 2001.

“вълчия” повелител, разпределящ годишната дажба от месо на хищниците, изпълнява Св. Петър. При сърбите и черногорците това е техният особено обичан светец Сава Сръбски. А за католиците хървати и словенци “вълчи” заповедник е Св. Мартин. Според тяхното поверие “Свети Мартин е куц и затова язди на вълк”. Легендата на словенците разказва, че “едно време светецът си пасял стадата на върха на планината от изгрев до здрач”. През целия ден той свирел омайно на своята пищялка и горещо възхвалявал Бога. Но веднъж, в ранно утро, преди още слънцето да е изгряло, от гората изскочил голям вълк и откраднал най-хубавата и дойна овца на пастира. Разсърдил се Св. Мартин, хукнал след звяра и го хванал. Взел си овцата цяла и строго наредил на вълка, отгук нататък да се храни само с горски дивеч. Връщайки се обратно към стадото, за наказание той го ударил силно с тежката си пищялка по гърба. От тогава вълците загубили от силата си и тръгнали по земята с превито тяло. А всички овчари в знак на благодарност превърнали деня на Св. Мартин в свой патронен празник”²⁵.

Денят на Св. Мина/Мрата и съответно на Св. Мартин при католиците, поставящ началото на “вълчия” цикъл от празници, се характеризира в общобалкански план с невероятно еднотипна по своето съдържание и функции обредност. В основата на нейната митология стои почитта към светеца-повелител на вълците. Тъй като вълкът се осмисля като демонично животно, като творение на дявола според дуалистичните легенди, тъй като представлява реална опасност за дома и стопанството, за овчарите и техните стада, той трябва да бъде умилостивен. А неговият покровител от светителския пантеон трябва да бъде уважен. Митологията на “вълчата” календарна обредност представя понякога отделните “вълчи” дни като “братя”. Винаги най-опасен за стопаните е последният ден от цикъла, тъй като е посветен на най-старшия и кръвожаден вълк, който е куц (хром, крив) и “върви последен в глутницата”. Българите го наричат *Куцулан*, *Куцалан*, *Клекуцан*, *Кривльо*, *Натлапан*, *Румулан*. За населението на контактните със Западните покрайнини източносръбски зони,

²⁵ **Franc, K.** Slovenske starosvetnosti. Ljubljana, 1943, 70-71; **Jardas, I.** Kastavština. – Zbornik za narodni život i običaji južnih slovena, Zagreb, № 39, 1957, 20; **Kuret, N.** Praznično leto slovencev. T. 3, 1970, 140, 144.

както и сред македонците този ден е познат като *разпус*, *разтурняк*, *разпусница*, *разтурница*, *Кривелян* или *Кривия вълк*²⁶. Румънците го назовават *куция Филип*²⁷.

Обредността през “вълчите” празници се заключава предимно в спазването на низ от строги забрани:

1) Думата “вълк” на се изговаря на глас. Зверовете се опоменават с табуирани названия като *единак*, *душманин*, *дивечина*, *живина*²⁸. Сърбите ги назовават *непоменик*, *каменик* или *ала*²⁹. Румънците използват термините *гадинец*, *гад*, *гават*, или наричат вълка *самодива*, *дявол* или *смърт*³⁰.

2) Забранява се всякаква женска работа с вълна (влачене, предене, шиене, тъкане); забранява се използването на каквито и да било остри предмети и сечива (игла, кука, ножица, нож, секира), които по асоциативен път напомнят за острите зъби на хищниците. Повсеместна е представата, че ушитата през тези дни вълнена дреха, след като бъде облечена, ще предизвика гнева на светеца и неговите вълци ще нападнат стадото и овчаря. Затова овчарите от района на гр. Охрид изпълняват специален магически ритуал: В навечерието на празника те откъсват една шипкова пръчка и я разрязват на две части. Едната скриват под прага на къшлата заедно с един гребен за коноп, а другата поставят над портата с друг гребен. След това пускат през стъргата овцете една по една и отрязват от всяка по малко руно. От вълната пресукват конец, който завързват на двете шипкови пръчки наричайки: “Да му вържа очите и устата на *дивака* (вълка), че да не вижда овцете!” Шипковите клонки се слагат в кошарата и се запазват до следващата година. Друг път, когато овчарите прибират стадото в кошарата, поставят под прага и над портата два отворени гребена за коноп или вълна. След като приберат стоката, затварят устата на гребените и ги оставят така до края на “вълчите дни”³¹. Още по-разпространена е представата, че човек, облякъл дреха, ушита през “вълчите” дни, се превъплъщава след смъртта си. В други случаи вярват, че такъв човек ще бъде нападнат и изяден от вълк. А в района на гр.

²⁶ **Неделкович, М.** Годишни обичји у срба. Београд, 1990, 197; **Вражиновски, Т.** Речник на народната митологија на македонците. Прилеп-Скопије, 2000, 112.

²⁷ **Ghinoiu, I.** Virstele timpului. Stiinta. București, 1994, 324-325.

²⁸ **Георгиева, Ив.** Българска народна митология. С., 1993, 55-57.

²⁹ **Српски** митолошки речник. Београд, 1998, 117.

³⁰ **Ghinoiu, I.** Op. cit., 321.

Радомир традицията налага в продължение на три дни след празника на Св. Мина всички мъже и жени да носят едни и същи дрехи – без да ги събличат или сменят. Според местното поверие дрехите си може да свали само човек, който е срещал вълк³². През “вълчите” празници стопаните избягват да вадят сирене от кацата, за да предпазят стадата и тяхната млечност.

3) Съблюдава се строго сексуално табу, тъй като според поверието заченатото през “вълчите” празници дете ще има способността да се превръща във върколак или след смъртта си душата му ще се превъплъти във вампир.

Обредността през “Вълчите празници” у сърбите се съсредоточава също у съблюдаването на множество забрани, първата от които повелява на жените да не работят с вълна, да не шият и плетат. Вретената, хурките и куките за плетене се скриват, “дори конец в игла не се вдява” (Лесковачка Морава). Не се докосват ножици, за да се “стегне устата на вълците”. През целия период не бива да си решат косите, заради което всички гребени в къщата се скриват. Завързана е и веригата над огнището, за да се “завърже челюстта на хищника”. Често завързването на веригата е придружено от словесна магия: “Не завързвам веригата, най завързвам устата на *дивината* (вълка), да не яде овцете!” Нищо от къщата не се изнася навън и нищо не се дава на заем. Овчарите не се прибират по домовете си през тези дни. Ако се върнат за нещо, не трябва да остават вкъщи и да пренощуват. Не трябва да събличат и горните си дрехи. Те не бива да се мият и къпят. Трябва да прекарат “вълчия период” в гората сами – “като вълците”³³. Всички стопани трябва да бъдат особено внимателни по отношение на спазваните забрани за работа и миене през последния ден от “вълчите празници”. Тогава, според различните версии на поверието, Св. Сава, Св. Мрата или “един турчин с фес на главата” събират всички вълци, за да им раздадат храната. В Лужница всяка домакиня приготвя по този повод специален обреден хляб – *колач за разтурняка*³⁴.

³¹ Китевски, М. Летни обичаји от Дебърца (Охридско). – Македонски фолклор, № 19-20, 1979, 56.

³² Маринова, Г. Етнографско изследване на с. Житуша, Радомирско. С., 1942, 87, (Ркс № 40).

³³ Петровић, Ср. Српска митологија. Београд, 2000, Т. 5, 311.

³⁴ Неделковић, М. Цит. съч., 197.

В митологията и календарната система на румънците “вълчийт” празничен цикъл носи общото название *Филипи*. Често тези *Филипи* се схващат като митологични демонични персонификации на вълците и на дните, които са им посветени в календара. Румънските етнографски извори сочат, че през страховитите нощи на *Филипите* вълчиците идват в селото и с настървение търсят незагаснали главни и въглени. Според поверието, едва щом те ги оближат, могат да заченат и да родят вълчетата си. Иначе остават без поколение. Ето защо, докато траят *Филипите*, жените не бива да изхвърлят пепелта и жарта от огнището навън. Те не се мият и не перат, не метат пода, не пипат игли и други остри предмети и сечива, не предат и не мелят брашно и по никакъв повод не изнасят огън от къщи и не дават сол на заем. Не бива да изхвърлят и сметта на бунището. В Буковина, Олтения, Мунтения и Молдова възрастните жени замазват огнището и пода и напълват всички дупки около него с тесто, за да “замажат” символично устата и очите на хищниците. На мъжете се забранява да пробиват каквито и да било дупки. На комина на къщата те закрепват една секира, която държат там до края на “вълчите дни”. Острият метален инструмент има за цел да пропъжда злото.

Последния ден от цикъла румънците посвещават на *Големия* или *Куция Филип* (*Пилип*), който се осмисля в Мунтения и Южна Трансилвания като предводител на вълчата глутница. Тъй като е хром, той пристига последен. В сравнение с останалите *Филипи* е най-крвожаден и зъл. На този ден жените отново замазват огнището, пода и вратите като наричат: “Както замазвам устата на пещта, тъй да замажа очите на *дуиманите!*” В Буковина те натриват с чесън рамките на прозорците и вратите, за да се предпазят от болести и магии³⁵.

Гърците наричат Св. Мина и Св. Димитър “пастири” и “господари на вълците”. В обширен ареал, включващ селищата от Гръцка Македония (около гр. Кожани) и областта Аетолия, периодът от празника на Св. Мина до Андреевден е познат като *Вълчи дни*. Той е изпъстрен с най-разнообразни магически действия от имитативен характер, целящи предпазването на овчарите и стадата от вълци и

³⁵ Ghinoiu, I. Op. cit., 321-325; Pamfile, T. Sărbătorile la români. Studii etnografice. Bucuresti, 1997, 211-213.

всякакви други хищни животни и грабливи птици. Гръцките жени заковат конска петъла на външната страна на портата, за да “заковат” острите зъби на вълците. Те зашиват със затворени очи пърче черен вълнен плат, наричайки три пъти последователно: “Зашивам на вълците (на лисиците/мечките, на орлите/ястребите) устата!” Друг път отрязват трите крайчета на плата (“режат на вълка устата”) и с пирони ги забиват край огнището или на стената до него, произнасяйки аналогична вербална магия. В деня на Св. Мина, жените завързват всички ножове и ножици с конец, завързват три пъти и веригата над огнището, за да “запушат” символично устата на вълците. Мъжете не бива да използват брадва, затова дървата за огрев са предварително насечени³⁶.

Двудневната димитровденска обредност при албанците включва и ритуали срещу вълците. Семействата и родовете се събират заедно и винаги колят курбан (овен или мъжко агне) за здравето на хората и на стоката. Често жертвеното животно е принесено в чест на светците Димитър и Мартин, които трябва да запазят стадата от вълчите набези и се тачат като “вълчи пастири”. Жените не работят нищо вкъщи, за да бъдат “завързани” устата на вълците³⁷.

Народният култ към Св. Мина се характеризира и с още една особеност: задължително кръвно жертвоприношение. В Западна България и Източна Сърбия в деня на светеца обикновено върху прага на всяка къща (по-рядко върху дръвника) стопанинът коли преди изгрев слънце едно черно пиле. Кръвта трябва да опръска прага. Ако главата на жертвената птица падне вкъщи, а тялото отскочи навън, това се смята за благоприятно предзнаменование. Главата се поставя над огнището, вързана с червен конец. Или набучена на пръчка се втъква под стрехата на покрива. Жертвената птица навсякъде се назовава *мрат*, *мратинче* или *мратиняк*. Курбанът има за цел да предпази домашните птици и животни от едноименната болест. В народното въображение болестта *мрат* се осмисля в облика на злосторен демоничен дух, който се вмъква в червата на добитъка и го разболява. В Граовско и Гевгелийско с кръвта от жертвената птица стопаните чертаят кръст върху външната страна на вратата. След това те ръсят

³⁶ **Megas, G.** Op. cit., 21; **Constantinidou-Partheniadou, S.** Op. cit., 360-362.

³⁷ **Gabej, E.** Sitten und Gebräuche der Albaner. – Revue internationale des Etudes Balkaniques, № 2-3, 1935, 231.

наоколо зърна и нареждат: ”Кога дойдат *душманите* (вълците) и съберат просото, тогаз да ни вземат късмета!” Всяка домакиня запазва по няколко пера от жертвената птица – *мартена перушина*. С тях бабите лекуват болестта *бабица*³⁸.

Интерес представлява фактът, че при католиците хървати и словенци обредността в чест на Св. Мартин също включва задължителната кръвна жертва. На празника във всеки дом върху къщния праг се коли птица (петел, патица или гъска) с пожеланието: “Кръвта за Свети Мартин, а месото за нас!” По кръвта и костите на закланата птица, която се опича цяла за тържествената трапеза, стопаните гадаят каква ще бъде зимата. Според народните представи кръвта на *мартинската птица* “трябва да опръска коня на куция светец” и да предпази домочадието от набезите на злите духове, болестите и смъртта. Рано сутринта овчарите ритуално повеждат стадата със зелена клонка към обора. След това запалват обредни огньове около кошарите и ги обикалят с факли в ръцете, дрънчайки със звънци и хлопки. Тези магически действия целят да предпазят стадата от болести и “зли очи”³⁹. По този повод напоследък в съвременната хърватска етнология бе изразено становището, че обредността в чест на Св. Мартин има своите генетични корени и влияния в древната келтска митология, свързана с вярата във върховното божество на подземния свят на мъртвите и на прадедите, чиито основни зооморфни символи са конят и птицата⁴⁰.

Разкривайки разнообразните прояви на народния източноправославен култ към Св. Мина и на неговото католическо календарно съответствие в образа на Св. Мартин сред балканските народи от периода на средата на XIX и началото на XX в., ми се ще да завърша с някои наблюдения относно съвременното състояние на този култ сред българите. Без да съм правил целенасочено проучване по проблема, установих, че в някои от централните софийски църкви като “Св. Ал. Невски”, “Св. Георги” и “Св. Петка”, иконата на Св. Мина е разположена в дясното пространство на храма на отделено специално място. Пред нея винаги

³⁸ **Василева, В.** Календарни празници и обичаи. – В: Етнография на България. Т.3, С., 1985, 133; **Дробнаковић, Б.** Етнология народа Југославије. Београд, 223; **Неделковић, М.** Цит. съч., 163-164; **Петровић, Ср.** Цит. съч., 310-312.

³⁹ **Kuret, N.** Op.cit., 142.

⁴⁰ **Zaradija Kiš, A.** Keltski tragovi u tradiciju sv. Martina I njihov obraz na hrvatskom prostoru. – Narodna umjetnost, № 37/2, 2000, 109-120.

има богомолци, които оставят монети, цветя и дребни подаръци. Очевидно отправят молби и молитви към самия светец. Наред с това, през последните няколко години манастирът на Св. Мина в столичния квартал “Бенковски” се превърна в своеобразен притегателен център за млади и стари. Съвременният религиозен живот, който кипи в него под ръководството на неговата игуменка Златка, бе много точно описан и анализиран от етнологка гледна точка от Сл. Гребенарова⁴¹. Според разказа на баба Златка манастирът е построен върху стара средновековна християнска сграда през 1927 г. вследствие на съновидение на популярната по онова време ясновидка и лечителка Бона Велинова от с. Григорево, Софийско⁴². След време селяните видели през нощта пламък върху мястото на бъдещия манастир. На следващия ден около обгорената трева бликнал и свещен лековит извор, каптиран впоследствие в параклиса на двамата братя лечители и безсребреници Св. Св. Козма и Дамян. После била пренесена и огромната чудотворна икона на Св. Мина, която според преданието била изработена от руски майстор. Тук бих искал само да припомня впечатленията си от вярата на богомолците в силата на тази забележителна по своите размери и въздействие върху околните икона на Св. Мина и от убеждението им, че съприкосновението с нея ще донесе желаното здраве и успех. Страдащи от болести и неудовлетворени от личния си живот посетители се заключват и отключват трикратно в помещението с чудотворната икона, *харизват* се на Св. Мина за определен срок от време и срещу определено заплащане, обричат курбани и дарове в името на светеца. От разговорите ни с игуменката на манастира през зимата на 2000 г. разбрахме, че по-голямата част от търсещите помощта на Св. Мина днес богомолци имат следните проблеми: бездетство, откраднат автомобил или несполучлива любовна връзка. Но бегло описаните дотук религиозни практики са само една малка част от обредността, която очертава пътищата на развитие и функциониране на култа към светеца в новите съвременни условия.

⁴¹ **Гребенарова, Сл.** Съвременни градски обреди в случай на неуспех. – В: Обичаји животногод циклуса у градској средини. Београд, 2002, 67-76.

⁴² По-подробно върху живота и дейността на Б. Велинова вж. **Вълчинова, Г.** Бона Велинова – едно предизвикателство пред българската етнология. – Българска етнология, № 2-3, 2003, 149-162.